

35 let Rady vědeckých společností: zrání a současnost

V předcházejícím článku jsme se seznámili s dlouholetou historií vědeckých společností, s jejich postavením v socialistickém Československu a se vznikem samostatné Rady vědeckých společností (RVS) i s jejími prvními předsedy a jejich nehnynoucími zásluhami. Mnozí čtenáři Živy jsou pravděpodobně také členy některé společnosti (obvykle přírodovědné). Ale možná neznají sdružující charakter RVS, rozsah její činnosti a jednotlivých společností nebo postavení vědeckých společností v rámci odborných struktur – o tom bude jádro následujícího příspěvku. Také zmíníme zásadnější události, které cestu RVS provázely, včetně jejího osamostatnění. V závěru najdete odkaz na webové stránky, kde se dozvíte podrobnější informace.

Úvodem: kdo jsme a jak jsme zakotveni
RVS dnes sdružuje 93 společností z věd o neživé a živé přírodě a ze společenských věd. Většina společností má širokou odbornou základnu včetně zájemců z řad amatérů (to platí zejména o přírodovědných společnostech), se širokou škálou činností od vědeckých po popularizační. Obecně lze říci, že vědecké společnosti sdružené v RVS trvale plní úlohu oborových jednotících platform – ve většině oborů jsou institucemi spojujícími odborníky z vysokých škol, Akademie věd ČR i resortních výzkumných ústavů a studenty všech stupňů.

Mnohé mají interdisciplinární charakter a některá vědecká zaměření společností nejsou zastoupena v akademických ani jiných vědeckých institucích. Často jsou též jediným spojením naší odborné veřejnosti s mezinárodními vědeckými organizacemi.

Trocha „úřadu“

Pro připomenutí zopakujme, že jednotlivé vědecké společnosti mají právně charakter zapsaných spolků, s vlastní subjektivitou, stanovami, hospodařením a členskou základnou. Jejich financemi jsou členské příspěvky, dary a dotace. Rada vědeckých

společností je zastřešuje zejména v rámci dotační politiky z kapitoly AV ČR, kde posuzuje kvalitu projektů, jimiž žádají o dotace. K tomu účelu má Výkonný výbor, sestávající z předsedy a 9 členů (paritně po třech ze tří vědních oblastí), volený na čtyřleté období Plenárním zasedáním RVS, které je ze stanov nejvyšším orgánem RVS. Rada vědeckých společností, resp. její sekretariát, poskytuje společností též veškerou metodickou a konzultační činnost i v dalších oblastech.

Co všechno děláme:

hlavní směry naší činnosti

Činnost společností je, vzhledem k jejich velkému počtu a zastoupení téměř všech vědních směrů, různorodá. Obecně ji můžeme shrnout do několika hlavních typů:

- Vydávání periodik (často v dlouhých časových řadách) a knih. Společnosti vydávají mezinárodní vědecké časopisy s impaktním faktorem (v počtu 6, příkladem může být Preslia s letošním IF 4,13), větší počet mezinárodních odborných časopisů (s anglickým a českým souhrnem), největší počet tvoří národní odborná periodika (souhrny v češtině a angličtině), informační bulletin, často i s odbornými sděleními. Periodika mají dnes souběžně webovou (nebo jen čistě webovou) podobu. Knihy jsou vydávány převážně česky a častěji společenskovědními obory, a sborníky referátů nebo abstraktů z konferencí anglicky.

1 Výkonný výbor Rady vědeckých společností po zasedání v r. 2010. Balkon Knihovny Akademie věd ČR. Zleva tajemnice Ivana Svobodová, Hana Junová, Štefan Zajac, tajemnice Dana Kalistová, Lubomír Hrouda, Jiří Buriánek, Ivo Hána, Tomáš Zima, Pavel Suchan, Jaroslav Spížek a Petr Budil

● Pořádání mezinárodních kongresů, symposií, seminářů nebo workshopů. Každoročně společnosti organizují několik desítek vícedenních akcí s účastí tisíců zahraničních odborníků, které jsou největší „vizitkou“ jejich činnosti. Základem jsou ale česko-slovenská nebo česká setkání, pořádaná pravidelně formou výročních tematických konferencí, která nalezneme u více než tří čtvrtin společností.

● Pořádání akcí pro školy, od vyšších ročníků škol základních až po doktorandské stupně vysokých škol. Jde o studentské vědecké konference, laboratorní a terénní kurzy (obvykle „letní školy“) nebo o garantované studijní obory na některé z univerzit. Vědecké společnosti jsou rovněž garanti a pořadateli téměř všech středoškolských soutěží (olympiád), jejichž vítězové často úspěšně reprezentují mladou českou vědu na mezinárodní úrovni.

● Všechny činnosti spojené s funkcí popularizační jsou obsaženy v největším počtu aktivit, zahrnujících oborové přednášky (nebo cykly přednášek), exkurze i přednášky na obecnější nebo mezioborová témata. Ty tvoří největší část ročního výčtu činnosti prakticky všech společností, jdoucí za RVS jako celek do stovek akcí s nižšími desítkami tisíc účastníků.

● Aktivní je i přístup k zásadním otázkám společenským a ochranářským, viditelný zejména v mnoha stanoviscích k otázkám životního prostředí a ochrany přírody a krajiny. Hlas vědeckých společností, obzvláště je-li „vícehlasý“, bývá státními a vládními orgány vyslyšen a často pomůže zvolit správná řešení.

● Ke vzácnějším aktivitám společností patří pořádání výstav. Jsou zpravidla neobvyklé tematicky i místem konání a setkávají se s velkým zájmem veřejnosti. Nemohu v Živě nezmínit bienální, nesmírně pracovní Velkou výstavu bezobratlých, která se zrodila v hlavách členů České společnosti entomologické (o ní také např. Živa 2021, 4: CCXXXIX–CXLI a 2023, 6: CCXXI–CCXXII).

● Specifickým bodem je udělování výročních odborných cen (za publikace, knihy nebo i studentské přednášky a poster na vědeckých konferencích), zejména mladým vědeckým pracovníkům. Jde o významnou motivaci mladých vědců, odborníků a propagátorů.

2 a 3 Tehdejší předsedkyně Akademie věd ČR Eva Žažímalová a předseda RVS L. Hrouda po podpisu Memoranda o dlouhodobé spolupráci RVS a AV ČR 2. března 2018 (obr. 2) a základní ustanovení Memoranda (3). Snímky z archivu RVS

Program Prezentace: záchrana řady významných periodik vědeckých společností

Počáteční těžkosti RVS i většiny společností po jejich osamostatnění v posledním desetiletí 20. století, především finanční a prostorové, byly již zmíněny v předchozím příspěvku (str. CXIII–CXV). Podařilo se je vyřešit, obvykle s pomocí Akademie věd, někdy i vysokých škol. Snad jedinou aktivitu, nezmíněnou v Archivu AV ČR, bych uvedl zde. Jde o značný finanční příspěvek z kapitoly Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v programu nazvaném Prezentace (1995–2001). Tento program podpořil, a vlastně zachránil, mnoho nejvýznamnějších periodik vydávaných společnostmi (viz výše), protože byl zaměřen na jejich podporu bez ohledu na vydavatele. Vydávání tiskovin představuje i dnes asi třetinu všech výdajů společností – v 90. letech výrazné stouply ceny tisku i sazby a navíc byla periodika zatížena DPH. Jediné číslo v tomto článku: roční propad dotace AV ČR pro RVS činil pro r. 1996 kolem jednoho milionu Kč. Je třeba podruhé zdůraznit zásluhu prvního předsedy RVS prof. Jaroslava Valenty. Svou snahou „vydupal ze země“ projekt Prezentace a jako místopředseda Rady programu jej ze strany RVS „hlídal“.

Pomineme-li finanční otázky, činnost společností (při zachování kvality) i jejich počet v RVS plynule stoupaly, podobně jako dotační podpora AV ČR. Tento posun přerušilo jen několik událostí (milníků).

● 2017: Komitáty

RVS do r. 2017 o existenci tzv. vědeckých komitátů vlastně mnoho nevěděla. Šlo o oborové struktury, zřízené v Akademii věd po r. 1952 jako styčné orgány s mezinárodními institucemi, jejichž členy byli jmenováni významní vědci. Akademie rovněž platila příspěvky (často nemalé) do těchto institucí nebo konsorcií. V r. 2017 se ale ukázalo, že příspěvky (národní) do podobných institucí platí i některé společ-

Článek 3 Obsah memoranda

- 1) Rada vědeckých společností se zavazuje:
 - a) po dobu trvání memoranda nadále kultivovat spolupráci s Akademií věd ČR a podporovat její dobré jméno,
 - b) spolupracovat na evaluaci projektů,
 - c) každoročně předkládat zprávu o činnosti a hospodaření svých členů podle čl. 28 odst. 1 písm. m) Stanov Akademie věd ČR,
 - d) informovat neprodleně o nepříznivém vývoji v oblasti cash flow,
 - e) informovat o podstatných změnách ve své činnosti nebo v činnosti svých členů.
- 2) Akademie věd ČR se zavazuje:
 - a) pokládat podporu činnosti vědeckých společností sdružených v Radě vědeckých společností za dlouhodobou aktivitu ve smyslu strategie podpory vědy a výzkumu ČR a Koncepce Akademie věd ČR,
 - b) spolupracovat na evaluaci projektů,
 - c) podporovat činnost vědeckých společností v souladu s vývojem státního rozpočtu, pokud to bude v konkrétním rozpočtovém roce možné,
 - d) projednávat s Radou vědeckých společností jako strategickým partnerem všechny podstatné změny, které by měly vliv na podporu činnosti vědeckých společností.

3

nosti, a naopak že komitáty nepokrývají celou škálu věd (neexistoval např. žádný biologický komitát, protože diverzita biologie není tak jednoduše „pokrytelná“). Ve spolupráci Akademické rady AV ČR a Výkonného výboru RVS se podařilo v průběhu tří let transformovat komitáty ve vědecké společnosti a řádně je do RVS přijmout. Komitáty byly od r. 2018 zrušeny. Současně žádají společnosti jednotně o příspěvky do mezinárodních organizací cestou dotační výzvy vyčleněné pro RVS. Tento „koš“ je otevřený, aby mohlo být zajištěno (inflační) pokrytí zvýšených příspěvků nebo přihlášení do nové významné společnosti.

● 2018: Memorandum

Vztah i spolupráce RVS a AV ČR byly celých téměř 30 let velice přátelské a korektní. Nebyly však specifikovány žádnou písemnou ani smluvní formou. Proto vedení RVS velmi potěšila nabídka AV ČR uzavřít Memorandum o dlouhodobé spolupráci. Memorandum, hovořící o strategickém partnerství, bylo podepsáno tehdejší předsedkyní AV ČR Evou Žažímalovou a předsedou RVS Lubomírem Hroudou (obr. 2 a 3) 2. března 2018 a posléze prodlouženo do 2. března 2028. Dostali jsme se tím do kategorie vysokých škol či jiných významných institucí, s nimiž Akademie věd takovou smlouvu uzavřela.

● 2019: Samostatnost

RVS je od r. 1991 považována za samostatný subjekt. Jak se však ukázalo v r. 2018, chyběla jí právní identita. Na základě jednání s právním a ekonomickým odborem AV ČR se RVS transformovala v samostatný spolek, zapsaný u rejstříkového soudu, jehož sekretariát sídlí nadále v nájemném vztahu v budově AV ČR. Je nadále partnerem AV ČR, hlavní komunikaci mezi Akademickou radou a RVS zajišťuje pověřený místopředseda AV ČR. Právní vztah se narovnal, přátelská atmosféra zůstává a je stále lepší.

Závěrem

Další informace o Radě vědeckých společností i představení většiny společností naleznete ve výroční publikaci 35 let Rady vědeckých společností, první svého druhu, kterou vydává RVS v letošním roce. Ve formátu PDF je také k dispozici na nových webových stránkách www.rvscz.cz.